

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОЦЕСУ ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ПІДПРИЄМСТВА

Однією з важливих проблем дослідження фінансових ресурсів підприємств є оцінка ефективності їх функціонування. Така оцінка необхідна як у процесі формування фінансових ресурсів, так і їх використання, особливо в сучасних умовах господарювання.

Завданням роботи є вибір показників ефективності процесу використання фінансових ресурсів підприємства та вдосконалення системи критеріїв оцінки ефективності.

Фінансовий стан підприємства знаходиться в прямій залежності від ефективності його діяльності. Незадовільний фінансовий стан підприємства призводить до зниження припливу зовнішніх фінансових надходжень, що відображається на об'ємі випуску продукції, тобто на величині фінансових ресурсів, які виробляються. Однак вмиле маневрування фінансовими ресурсами, що є в розпорядженні підприємства, та ефективне їх використання дає можливість підприємству покращити його фінансовий стан.

У широкому розумінні “ефективний” означає такий, що приносить певну віддачу. Зазначимо, що “ефективне використання фінансових ресурсів” має означати не тільки одержання максимальної віддачі від них, але й правильний розподіл їх вкладення, що забезпечить тим самим оптимальне співвідношення ресурсів з метою одержання максимального результату від їх використання [5, с. 12].

Необхідність оцінки ефективності використання фінансових ресурсів підприємства виникає лише за тих умов, при яких вона має практичну цінність. Наявність такої умови є, оскільки в зазначеній ефективності акумулюються результати (наслідки) всієї виробничо-господарської діяльності відповідного суб'єкта.

Найбільш істотним у розробленій в попередні роки теорії ефективності є питання про вибір критерію ефективності. Під критерієм соціально-економічної ефективності розумілася міра або ступінь досягнення заданої соціально-економічної мети в результаті здійснення окремого господарського заходу чи їх системи. Критерій повинний був показувати, якою мірою або ступенем здійснення господарських заходів він наближає суспільство до досягнення соціально-економічної мети його розвитку [4, с. 44].

Економічний прогрес ґрунтується на реальних досягненнях у процесі економічного росту, що і повинно слугувати критерієм оцінки господарських заходів. Будь-який процес, що відбувається в природі, суспільстві, науці і у всіх інших сферах людської діяльності, визначається ефективністю, і критерієм її є визначені досягнення, що характеризують цю ефективність. Критерій, з одного боку, має відбивати кінцевий результат здійснення господарських заходів згідно поставленої суспільством соціально-економічної мети його розвитку, а з іншого боку – давати якісну характеристику такому результату.

Таким чином, критерій економічної ефективності має бути єдиним для оцінки визначеного виду господарських заходів. Єдність критерію обумовлюється єдністю мети суспільного способу виробництва, зміст якого і розкривається критерієм. В літературі зустрічаються думки про багатокритеріальний підхід до оцінки ефективності, а це власне кажучи, не що інше, як змішування категорій критерію і поняття показника ефективності.

Критерій – засіб для судження, ознака, на підставі якого виробляється оцінка, визначення або класифікація чого-небудь, мірило оцінки і який визначає принцип підходу до виміру ефективності. А основний показник – це сам вимірник рівня, ступеня цієї ефективності [4, с. 46]. Критерій як економічна категорія становить засіб оцінки і порівняння різних варіантів досягнення мети. Для виконання цієї функції критерій має бути інтегральною ознакою, яка відображає всі найбільш суттєві результати впливу прийнятого рішення на діяльність підприємства [2, с. 212].

Питання про вибір критерію економічної ефективності використання фінансових ресурсів підприємства, на нашу думку, є глобальним. Обґрунтування такого критерію є основою для розробки узагальнюючого показника оцінки ефективності, а також системи показників, що відбивають вплив всіх елементів господарської діяльності на ефективність використання фінансових ресурсів у цілому.

А.В. Чупіс вважає, що критерієм ефективності використання фінансових ресурсів підприємства є максимальне зростання доходу від залучених у виробництво наявних ресурсів визначеного призначення, за умови найбільш повного їх використання й оптимального співвідношення [4, с. 47]. При цьому під доходом підприємства автор розуміє суму повних амортизаційних відрахувань, заробітної плати і балансового прибутку. Н.А. Гринюк таким критерієм, що найбільш повно

відображає вплив ефективності сформованої структури джерел фінансування на підвищення прибутковості вкладених власниками коштів, вважає максимізацію фінансової рентабельності підприємства при збереженні його фінансової стійкості [2, с. 213].

Значимо, що ступінь використання фінансових ресурсів підприємства формується під впливом цілої низки факторів. До числа зовнішніх факторів можна віднести: політичні – ступінь монополізації виробництва, розвиток зовнішньоекономічних зв'язків; економічні – рівень розвитку виробництва, наявність платоспроможного попиту; соціально-правові – форми власності, система оподаткування, соціальні гарантії; територіальні – джерела сировини, ринки збуту, розвиток інфраструктури; демографічні – чисельність населення, міграційні процеси; екологічні – стан навколишньої природного середовища.

Якщо розглядати внутрішні фактори, то вони, у свою чергу, поділяються на організаційно-технічні і фінансово-економічні. До числа організаційно-технічних можна віднести технічну озброєність виробництва, ступінь використання передових технологій, рівень організації виробництва, механізм управління, продуктивність праці, маркетингову діяльність і інші. Фінансово-економічні містять обсяг продукції, що випускається, її конкурентоздатність, обсяг фінансових ресурсів, їхню структуру, доход і інші.

Одні з них прямо впливають на ефективність і відіграють вирішальну роль (первинні фактори), інші – опосередковано (вторинні фактори). Так, до числа первинних факторів, що впливають на ефективність використання фінансових ресурсів підприємства, відносяться: обсяг фінансових ресурсів, що визначає обсяг випуску продукції; обсяг складових фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення виробничого процесу; питома вага кожної із складової як фінансових ресурсів, так і джерел фінансування в загальному обсязі фінансових ресурсів підприємства [6, с. 152].

А.В.Чупіс узагальнюючим показником оцінки ефективності використання фінансових ресурсів підприємства вважає ресурсовіддачу [4, с. 57]. Даний показник характеризує ступінь віддачі фінансових ресурсів, причому відповіді на питання, як підвищити ефективність, ми не одержуємо. З урахуванням часткових показників узагальнюючий показник повинний трансформуватися у форму, що відбивала б структурний зміст і спрямованість факторів впливу на ефективність використання фінансових ресурсів підприємства.

Ефективність використання фінансових ресурсів припускає не тільки віддачу від кожного виду ресурсу, але й оптимальність їх структури. На практиці важливо не тільки визначити загальні економічні результати, але і проаналізувати фактори, що їх обумовили. Іншими словами, мова йде про встановлення причин підвищення або зниження рівня ефективності використання фінансових ресурсів. Причин цих може бути багато, але, насамперед, це динаміка зміни часткових показників, що у їхньому взаємозв'язку і взаємозумовленості формують узагальнюючий показник. Для того, щоб виконати подібного роду аналіз, автор представляє узагальнюючий показник як функцію від часткових показників оцінки ефективності. Модель такого показника являє собою середню величину часткових показників ефективності, зважених по частці факторних фінансових ресурсів у сукупному обсязі цих ресурсів, а саме:

$$K_{фр} = (A/Фос) * (Фос/Р) + [(З+П)/Фоб] * (Фоб/Р), \quad (1)$$

де $Фос/Р$, $Фоб/Р$ – відповідно питома вага основних і оборотних коштів як складових фінансових ресурсів підприємства в загальному обсязі його фінансових ресурсів

З іншого боку, джерелами фінансових ресурсів підприємства є власні засоби, позикові і залучені. При цьому під позиковими і залученими засобами автор розуміє суму довгострокових, короткострокових кредитів і кредиторської заборгованості і називає їх спрощено позиковими засобами. Тоді в остаточному вигляді модель узагальнюючого показника оцінки ефективності використання фінансових ресурсів підприємства запишеться в наступній формі:

$$K_{ф.р.} = (Дв/Сс) * (Сс/Р) + (Дп/Сз) * (Сз/Р), \quad (2)$$

де $Дв$, $Дп$ – відповідно дохід від використання власних і позикових засобів; $Зв$, $Зп$ – відповідно власні і позикові засоби; $Зв/Р$, $Зп/Р$ – відповідно питома вага власних і позикових засобів у загальній сумі фінансових ресурсів підприємства; $Дв/Зв$, $Дп/Зп$ – відповідно ресурсовіддача власних і позикових засобів підприємства.

Застосування подібного підходу при складанні моделей узагальнюючих показників ефективності використання фінансових ресурсів підприємства дає можливість аналізувати не тільки складові доходу підприємства, але й фактори, що впливають на їх формування [3].

Ю.М. Воробйов і Б.І. Холод виділяють наступні основні напрямки оцінки ефективності формування і використання фінансових ресурсів підприємства:

- оцінка можливості утворення фінансових ресурсів і їх застосування для придбання активів у відповідності зі стратегією і тактикою економічного розвитку підприємства;
- оцінка формування структури джерел коштів для утворення фінансових ресурсів;
- оцінка економічної ефективності функціонування фінансових ресурсів [3, с. 127].

Для оцінки можливості утворення фінансових ресурсів і їх використання в процесі придбання активів автори пропонують визначати дві групи показників.

1. Показники, які характеризують можливості утворення фінансових ресурсів, а саме: абсолютна зміна величини і темп зміни сукупних фінансових ресурсів; абсолютна зміна величини і темп зміни власних фінансових ресурсів; абсолютна зміна і темп зміни базової частини власного капіталу (статутного і додаткового капіталу); абсолютна зміна величини і темп зміни резервного капіталу; абсолютна зміна і темп зміни величини нерозподіленого прибутку; коефіцієнт забезпечення підприємства власними фінансовими ресурсами; коефіцієнт позикового фінансування підприємства.

Зазначені показники мають істотне значення для оцінки можливості формування фінансових ресурсів. Однак, на нашу думку, можна виділити два найголовніших з них: темп зміни величини сукупних фінансових ресурсів і коефіцієнт забезпечення підприємства власними фінансовими ресурсами.

2. Показники, які характеризують зміну величини фінансування активів підприємства, а саме: абсолютна зміна величини необоротних активів; темп зміни самофінансування необоротних активів; абсолютна зміна величини оборотних активів; темп зміни самофінансування оборотних активів.

Запропоновані показники характеризують використання фінансових ресурсів в процесі формування як необоротних, так і оборотних активів. Приріст цих показників означає, що суб'єкт господарювання здійснює розширене відтворення. З розглянутих показників найважливішими, на наш погляд, можна вважати темп зміни самофінансування необоротних і оборотних активів підприємства.

Для оцінки формування структури фінансових ресурсів підприємства автори пропонують використовувати такі показники: питома вага власних фінансових ресурсів в сукупних фінансових ресурсах підприємства; питома вага статутного (акціонерного, пайового, неподільного, індивідуального) капіталу підприємства в сукупних фінансових ресурсах; питома вага позикових коштів у сукупних фінансових ресурсах; питома вага довгострокових позикових коштів у сукупних фінансових ресурсах; питома вага довгострокових позикових коштів у загальній сумі позикових коштів підприємства; питома вага довгострокових банківських кредитів у сукупних фінансових ресурсах; питома вага довгострокових банківських кредитів у загальній сумі позикових коштів підприємства [3, с. 132].

Запропоновані показники характеризують структуру фінансових ресурсів підприємства. З розглянутих показників, на нашу думку, найбільше значення мають питома вага власних фінансових ресурсів в сукупних фінансових ресурсах підприємства і питома вага довгострокових сукупних фінансових ресурсів.

Для оцінки економічної ефективності функціонування фінансових ресурсів пропонується використовувати показники трьох груп:

1) показники, які характеризують вартість формування фінансових ресурсів, а саме: коефіцієнт зміни вартості сукупних фінансових ресурсів; коефіцієнт зміни вартості власних фінансових ресурсів; коефіцієнт зміни вартості позикових коштів. Запропоновані показники найповніше характеризують економічну ефективність формування фінансових ресурсів;

2) показники, які характеризують рентабельність фінансових ресурсів, а саме: рівень рентабельності сукупних фінансових ресурсів; рівень рентабельності власного капіталу; рівень рентабельності позикових коштів;

3) показники, які характеризують оборотність фінансових ресурсів, а саме: кількість оборотів сукупних фінансових ресурсів; кількість оборотів власного капіталу; кількість оборотів позикових коштів [3, с. 134].

Деякі науковці оцінку ефективності використання фінансових ресурсів підприємства здійснюють за такими показниками:

1) показники ефективності використання власних фінансових ресурсів, а саме: рентабельність власних фінансових ресурсів; коефіцієнт оборотності власних фінансових ресурсів; термін окупності власних фінансових ресурсів;

2) показники ефективності використання позикових фінансових ресурсів, а саме: рентабельність позикових фінансових ресурсів; коефіцієнт оборотності позикових фінансових

ресурсів; коефіцієнт оборотності поточних зобов'язань; коефіцієнт оборотності поточної заборгованості за товари.

Балабанов І.Т. під ефективністю використання фінансових ресурсів розуміє величину прибутку, яка припадає на одиницю вкладених фінансових ресурсів [1, с. 445]. Ефективність фінансових ресурсів підприємства – комплексне поняття, що містить використання оборотних засобів, основних засобів, нематеріальних активів. Тому, аналіз ефективності фінансових ресурсів автор проводить за окремими їх складовими, а потім здійснює зведений аналіз.

Так, показниками ефективності використання оборотних засобів є оборотність оборотних засобів, коефіцієнт оборотності, коефіцієнт завантаження засобів в обороті. Показниками ефективності використання основних засобів і нематеріальних активів є фондодідача і фондомісткість. Узагальнюючим показником ефективності використання фінансових ресурсів в цілому автор вважає рівень рентабельності фінансових ресурсів.

Ми погоджуємось із розглянутими вище існуючими підходами до формування критеріїв і показників оцінки ефективності використання фінансових ресурсів підприємства. Водночас, на нашу думку, для комплексної оцінки ефективності процесів використання фінансових ресурсів підприємства доцільно залучити наступну систему критеріїв:

1. Економічної ефективності використання фінансових ресурсів

$$\frac{\overline{ЧП}}{\overline{ФР}} > 0, \quad (3)$$

де $\overline{ЧП}$ - середньорічний розмір чистого прибутку, що залишається в розпорядженні підприємства після сплати податків і інших платежів в звітному періоді;

$\overline{ФР}$ – середньорічний обсяг фінансових ресурсів підприємства в звітному періоді.

2. Підвищення економічної ефективності використання фінансових ресурсів

$$\frac{\overline{ЧП}}{\overline{ФР}} > \frac{\overline{ЧП}_n}{\overline{ФР}_n}, \quad (4)$$

де $\overline{ЧП}_n$ - середньорічний розмір чистого прибутку, що залишається в розпорядженні підприємства після сплати податків і інших платежів в попередньому періоді;

$\overline{ФР}_n$ – середньорічний обсяг фінансових ресурсів підприємства в попередньому періоді.

3. Оптимальної ефективності використання фінансових ресурсів

$$\frac{\overline{ЧП}}{\overline{ФР}} \rightarrow \max, \quad (5)$$

На наш погляд, використання запропонованої системи критеріїв дозволить більш обґрунтовано та комплексно оцінити ефективність процесу використання фінансових ресурсів підприємства.

Вибір критерію оцінки економічної ефективності використання фінансових ресурсів підприємства, на нашу думку, є глобальним. Обґрунтування такого критерію є основою для розробки узагальнюючого показника оцінки ефективності, а також системи показників, що відбивають вплив всіх елементів господарської діяльності на ефективність використання фінансових ресурсів у цілому.

Наукова новизна дослідження полягає в уточненні показників ефективності процесу використання фінансових ресурсів підприємства і вдосконаленні системи критеріїв оцінки ефективності з метою подальшої оцінки наслідків процесу формування, розміщення та використання фінансових ресурсів.

Література

1. Балабанов И. Т. Основы финансового менеджмента: Учебное пособие.- М.: Финансы и статистика, 1998. – 480 с.
2. Гринюк Н. А. Критерії оптимальності управління структурою фінансових ресурсів торговельного підприємства // Економіка і підприємництво: стан та перспективи. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2003. – С. 204-213.
3. Управління ресурсами підприємства: Навч. посіб. / Ю. М. Воробйов, Б. . Холод і ін. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 288 с.
4. Финансовое положение предприятия (оценка, анализ, планирование): Научно-методическое издание / Под ред. д.э.н., проф. А. В. Чуписа. – Сумы: Издательство “Университетская книга”, 1999. – 332 с.
5. Чупис А.В., Закоморный С.Н. Эффективность использования финансовых ресурсов предприятия. – Сумы: Козацький вал, 1997. – 28 с.
6. Шеремет А.Д., Сайфулин Р.С. Методика финансового анализа. – М.: ИНФРА-М, 1996. – 176 с.